

Elżbieta Bylinowa

"Samuel Bogumił Linde w kręgu książki" - omówienie wystawy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie

Hereditas Monasteriorum 2, 427-433

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elżbieta BYLINOWA

Gabinet Starych Druków

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Samuel Bogumił Linde w kręgu książki – omówienie wystawy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*

W dniach 19–20 XI 2012 r. odbyła się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW) konferencja naukowa *Bibliotheca Lindiana. Samuel Bogumił Linde (1771–1847), pierwszy dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W 165 rocznicę śmierci*. Towarzyszyła jej nieduża wystawa (80 obiektów w 11 gablotach) pt. *Samuel Bogumił Linde w kręgu książki*. Pracowity żywot S. B. Lindego¹ upłynął wśród książek – codziennie się nimi posługiwał w swojej pracy naukowej, czytał je dla przyjemności i sam pisał, a także służył im jako bibliotekarz i organizator życia bibliotecznego w Królestwie Polskim. Na wystawie przypomniano więc twórczość Lindego², a jego *Słownik języka polskiego* przedstawiono na tle innych polskich słowników, jak np. *Lexicon Latinopolonicum* Jana Mączyńskiego³ czy *Thesaurus* Abrahama Trotza⁴. Zaprezentowano książki z adresowanymi do Lindego dedykacjami drukowanymi⁵ i rękopiśmiennymi⁶ oraz naj-

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 Zob. J. MICHALSKI, *Linde Samuel Bogumił*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Wrocław 1972, s. 358–364; O. BŁĄŻEJEWICZ, *Samuel Bogumił Linde twórca biblioteki narodowej*, „Roczniki Biblioteczne”, 18, 1974, 3–4, s. 659–669; EADEM, *Samuel Bogumił Linde bibliotekarz i bibliograf* (Książki o Książce), Wrocław 1975; M. PTA-SZYK, *Kalendarz życia i twórczości Samuela Bogumiła Lindego*, Wrocław 1992; IDEM, *Linde Samuel Bogumił (1771–1847) leksykograf, pedagog, bibliotekarz*, [w:] K. MIKULSKI (red.), *Toruński słownik biograficzny*, t. 3, Toruń 2002, s. 137–140.

2 Zaczęła się od przekładu *Powrotu posła* J. U. NIEMCEWICZA, Strasburg [i.e. Leipzig] 1792. Wystawiono egzemplarz Biblioteki Narodowej o sygnaturze XVIII.1.7500.

3 Regiomonti Borussiae [= Królewiec] 1564. Prezentowany egzemplarz, pochodzący z Gabinetu Starych Druków Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: BUW, GSD), sygn. Sd.612.593, należał do cystersa Jana Bogusławskiego, kaznodziei i tłumacza. Po jego śmierci trafił kolejno do bibliotek klasztornych w Koprzywnicy i Sulejowie, skąd został przez Lindego zabrany do Warszawy.

4 *Nowy Dykcyonarz to iest Mownik Polsko-Niemiecko-Francuski z przydatkiem przysłów potocznych... = Nouveau Dictionnaire Polonois, Allemand et Francois...*, w Lipsku 1764, BUW, GSD, sygn. 5.9.4.23 [3], oraz *Vollstaendiges Deutsches und Polnisches Woerter-Buch... = Zupełny niemiecki y polski mownik [...] Wydany przez Stanisława Nałęcz Moszczeńskiego*, Leipzig 1800, BUW, GSD, sygn. 4.9.1.8. Trotz i Moszczeński to poprzednicy Lindego na stanowisku lektora języka polskiego na uniwersytecie w Lipsku.

5 Przykładowo dedykacje w utworach arystokratycznych protektorów – Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Stanisława Kostki Potockiego – oraz wychowanków Liceum Warszawskiego w pierwszych naukowych rozprawach.

6 Innych uczonych: historyków, filologów i bibliotekarzy, np. Friedricha von Adelunga (1768–1843), Vac-lava Hanki (1791–1861), Jerneja Kopitara (1780–1844).

ciekawsze eksponaty zachowane w BUW z osobistego księgozbioru dyrektora⁷. Ze zbiorów bibliotecznych i dzięki uprzejmości potomków pokazano kilka pamiątek rodzinnych i wizerunków S. B. Lindego⁸.

Jedną gablotę poświęcono działalności Lindego jako pełnomocnika Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do przejmowania na potrzeby publiczne księgozbiorów skasowanych klasztorów⁹. Wiosną i latem 1819 r. w ciągu 114 dni zlustrował on 47 bibliotek klasztornych i 15 kolegiackich, w tym 13 niesuprymowanych, przejrzał około 80 tys. druków i z pomocą lokalnych urzędników zorganizował transport blisko 50 tys. książek do Biblioteki Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim¹⁰. W swoim życiorysie z 1823 r. pisał Linde o tej misji, że

z narażeniem zdrowia i życia uratował od pewnej rozsyпки i zguby do 50 000 książek, z których niejedna należy do ozdób biblioteki, z dubletów formują się stosowne zbiory dla seminariów duchownych, dla szkół wojewódzkich i wydziałowych¹¹.

Większość zbiorów sprowadzonych do Biblioteki Publicznej wywieziono do Rosji po klęsce powstania listopadowego¹², część – rewindykowana na mocy traktatu ryskiego – została zniszczona przez hitlerowców po klęsce powstania warszawskiego, ale część ocalała w BUW¹³. Na

7 Np. DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS [1467–1536], *Ewangeliem Gezisse Krysta [...] podle sepsani swateho Mattausse, kterez [...] Jan Wartowskay z Warty pro Czechy a Morawany na czeskay wylozil...*, [Litomerice] 1542, BUW, GSD, sygn. Sd.604.929. Pierwsza gramatyka języka słoweńskiego: Adam BOHORIC [ca 1520–ca 1600], *Arcticae horulae succisvae De Latinocarniolana literatura, ad Latinae linguae analogiam accomodata...*, Witebergae 1584, BUW, GSD, sygn. Sd.618.97. Pierwsza gramatyka języka słowackiego: Anton BERNOLAK [1762–1813], *Grammatica Slavica...* [Pošoni [= Bratysława] 1790, BUW, GSD, sygn. 18.15.10.13 /1.

8 Kilka przykładów. Prof. Andrzej Marek Brandt wypożyczył na wystawę miniaturę z akwarelowym portretem młodego S. B. Lindego oraz medalion z wizerunkiem swojej praprababki Ludwicy z Bürgerów Lindowej. Ze zbiorów Archiwum PAN w Warszawie pokazano mosiężny medal pamiątkowy: Karol Emanuel BÄREND [1770–1825], *Za Słownik polskiego języka, Ziomkowie 1816*, Warszawa 1816, czyli kopię złotego medalu ufundowanego ze składki publicznej, wręczonego Lindemu 20 IX 1816 r. przez gen. Józefa Zajączka, namiestnika Królestwa Polskiego. Z kolekcji Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego BUW (dalej: BUW, GDŹS) wystawiono kartę pocztową *Samuel Bogumił Linde, prezes Kolegium Kościelnego od 1814–1819*, Warszawa, nakład Zboru Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie z okazji 150-lecia poświęcenia kościoła Świętej Trójcy, [ca 1930], BUW, GDŹS, sygn. Pcz XVII P.1 [164]. Jest to reprodukcja portretu namalowanego przez Antoniego Blanka (1785–1844), profesora UW. Obraz, dziś zaginiony, do 1939 r. wisiał w sali posiedzeń Kolegium Zboru Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie.

9 Dekret kasacyjny abpa Franciszka Skarbka Malczewskiego nosi datę 17 IV 1819 r. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 11 maja zgodziła się, by Linde „obejrzał biblioteki instytutów religijnych do zniesienia przeznaczonych, z władzą oddzielenia książek według swego uznania zdanych na użytek publiczny i odesłania ich do tutejszej biblioteki”, i wystawiła stosowne upoważnienia, M. ŁODYŃSKI, *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim 1807–1831* (Książka w Dawnej Kulturze Polskiej, 8), Wrocław 1958, s. 31–32.

10 *Ibidem*, s. 72.

11 *Samuel Bogumił Linde autobiografia z 1823 roku*, do druku przygotował i wstępem opatrzył M. PTASZYK, Toruń 2000, s. 40.

12 Z. STRZYZEWSKA, *Konfiskaty warszawskich zbiorów publicznych po powstaniu listopadowym. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego i Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Materiały i dokumenty z archiwów rosyjskich* (Polskie Dziedzictwo Kulturalne. Seria C, Materiały i Dokumenty), Warszawa 2000, s. 21–69.

13 M. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK, *Kolekcje klasztorne w zbiorze starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie – historia i współczesność*, referat na konferencji *Pruskie kasaty klasztorne na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Polsce i Europie*, Wrocław 18–21 XI 2010 r., w druku.

Ryc. 1. Girolamo RUSCELLI (ca 1500–1566), *Alexego Pedemontana* [...].
Taiemnice wszystkim oboyma płci nie tylko ku lezeniu rozmaitych chorob [...] bardzo potrzebne... w Krakowie 1620, BUW, GSD, sygn. 45509, karta tytułowa

wystawie zaprezentowano kilka obiektów z księgozbiorów poklasztornych: benedyktynów z Łysej Góry, bożogrobców z Miechowa, cystersów z Koprzywnicy i Wąchocka, kanoników regularnych laterańskich z Mstowa i norbertanek z Imbramowic.

Z liczącego około 9 tys. tomów księgozbioru bożogrobców miechowskich w sierpniu 1819 r. wywiózł Linde do Warszawy 4677¹⁴, z których po prawie 200 latach zarejestrowano w BUW jeden inkunabuł, 380 dzieł z XVI w. oraz 352 pozycje z XVII–XVIII w. Na wystawie pokazano tom pierwszy dzieła Josepha Simona Assemana (1687–1768), *Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana...*, Romae 1719–1728¹⁵. W raporcie do ministra Stanisława Kostki Potockiego wymienił je Linde wśród najwartościowszych, „nam potrzebnych” książek zabranych z Miechowa¹⁶. A wśród najcenniejszych książek należących do cystersów koprzywnickich wyliczył prezento-

14 M. ŁODYŃSKI, *Materiały*, s. 58, 74.

15 Trzy woluminy in 2° wydała Kongregacja Propagandy Wiary, BUW, GSD, sygn. 15.10.1.6902 /3.

16 M. ŁODYŃSKI, *Materiały*, s. 59 (nazwisko podane błędnie przez wydawcę; Allemanni).

wane na wystawie *Alexego Pedemontana [...] Tajemnice wszystkim obojga płci nie tylko ku leczeniu rozmaitych chorob [...] barzo potrzebne...*, w Krakowie 1620 (ryc. 1)¹⁷.

Z 2572 woluminów, które w sierpniu 1819 r. zabrał Linde z Koprzywnicy do Warszawy, do dziś zachowało się w BUW 265 tomów¹⁸. Również w sierpniu dyrektor Biblioteki Publicznej odwiedził Imbramowice i zabrał „choć z wrzawą”, 361 tomów¹⁹. W Gabinetce Starych Druków BUW odnaleziono 65 egzemplarzy należących do imbramowickich norbertanek. Na wystawie pokazano z tego księgozbioru dzieło emblematyczne Jana Sebastiana Piskorskiego (1636–1707), *Flores vitae b[eatae] Salomeae [...] iconibus, hieroglyphicis, lemmatis, epigrammatis explicatius vernantes*, Cracoviae 1691²⁰. Monumentalne, sześciotomowe wydanie Biblii²¹ wymienił Linde w liście do ministra Potockiego jako szczególnie cenną zdobycz pochodzącą z klasztoru kanoników regularnych laterańskich z Mstowa. Według raportów zabrał stamtąd 965 książek²².

Dla większości przejętych księgozbiorów poklasztornych mamy jedynie dane sumaryczne ze sprawozdań, ponieważ poginęły spisy książek sporządzane po przybyciu transportów do Biblioteki Publicznej. Z 38 takich katalogów-inwentarzy zachował się jedynie *Spis książek z Mstowa*²³ z prezentowaną na wystawie rekapitulacją, podpisaną przez G[eneralnego] D[yrektora] B[iblioteki] P[ublicznej] (ryc. 2). Dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie najistotniejsza jest działalność S. B. Lindego w tej właśnie roli, dlatego na naszej wystawie poświęcono jej dwie gabloty. Pokazano w nich cztery dokumenty z przechowywanego w Gabinetce Rękopisów BUW zespołu *Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim*. Towarzyszyło im kilka starych druków oznaczonych pieczęcią: SIGILL[UM] BIBLIOTH[ECAE] PUBLI[CAE] VARSAV[IENSIS], czyli pierwszym znakiem własnościowym naszej instytucji.

Dwa z wystawionych dokumentów mają znaczenie dla badaczy dziedzictwa kasowanych klasztorów. Zbiory Biblioteki Publicznej, składające się z księgozbiorów różnych instytucji, zwłaszcza

17 *Ibidem*, s. 62. Jest to drugie polskie wydanie słynnego włoskiego receptariusza autorstwa Girolama Ruscellego [ca 1500–1566], w tłumaczeniu i opracowaniu Sebastiana Śleszkowskiego (1569–1648), wydane in 4° przez Drukarnię Franciszka Cezarego, BUW, GSD, sygn. 45509.

18 E. BYLINOWA, *Pocysterskie księgozbiory z Koprzywnicy, Sulejowa i Wąchocka w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, referat na konferencji *Pruskie kasaty klasztorne na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Polsce i Europie, Wrocław, 18–21 XI 2010 r.*, w druku.

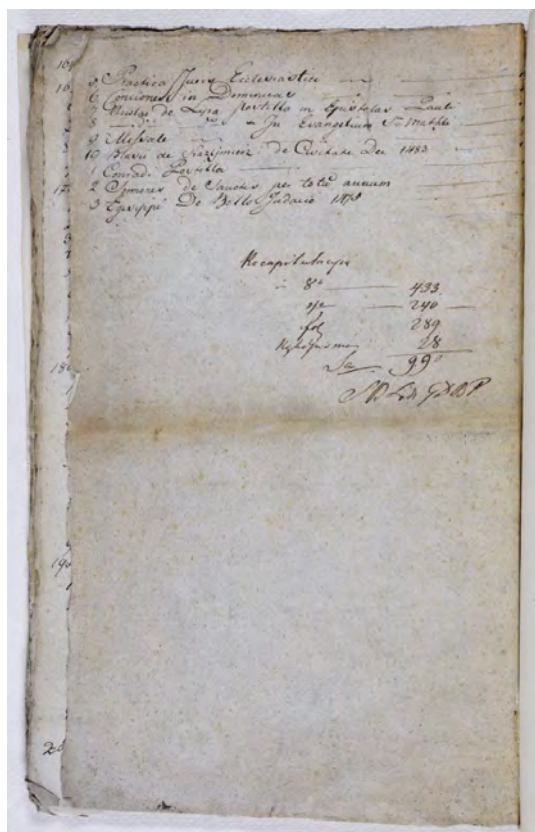
19 M. ŁODYŃSKI, *Materiały*, s. 58.

20 Wydane przez drukarnię uniwersytecką in 4°. Zawiera 23 akwaforty Jerzego Eleutera Siemiginowskiego (1660–1711), malarza i grafika królewskiego. Egzemplarz BUW, GSD, sygn. Sd.713.2329 podarował mniszkom kanonik krakowski i opat hebdowski Dominik Lochman (około 1664–1742).

21 *Bibliorum sacrorum Glossa ordinaria [...] a Strabo Fulgensi collecta [...]. Cum Postilla Nicolai Lyrani non additionibus Pauli Burgensis ac Matthiae Thoryngi replicis*, [t. 1–6], Venetiis 1603, 2°. Egzemplarz BUW, GSD, sygn. 7.15.2.3 /3 nabył dla klasztoru Andrzej Strzembosz, prepozyt mstowski w latach 1599–1640.

22 Raport z 17 VII 1819 r., potwierdzony w protokole z 5 grudnia oraz w ogólnym zestawieniu, M. ŁODYŃSKI, *Materiały*, s. 49, 69, 75.

23 Instytut Badań Literackich PAN Fundacja Michalskich 249. O spisach książek poklasztornych zob. Z. STRZYŻEWSKA, *Konfiskaty*, s. 28, 39. Prezentowane podsumowanie zbiorów przywiezionych z Mstowa wymienia 990 woluminów, w tym 28 rękopisów (właściwie 30, gdyż dwa znajdują się wśród książek in 8°). Zob. też E. BYLINOWA, *Dokumentowanie strat bibliotek klasztornych na przykładzie księgozbioru kanoników regularnych laterańskich z Mstowa*, referat wygłoszony na konferencji *Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 roku*, Rytwiany, 12–14 lipca 2012 r., w druku.

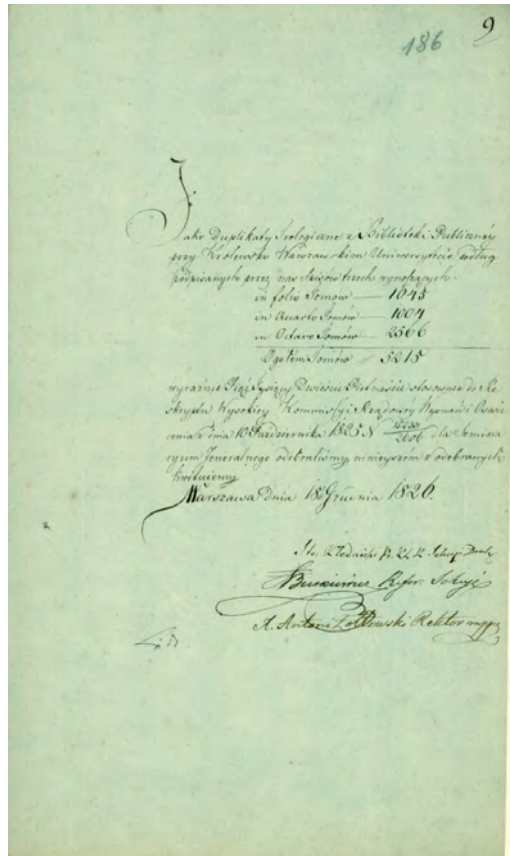
Ryc. 2. Spis książek z *Mstowa in 8° [-2°* [Warszawa, po 8 VII 1819],
 IBL PAN Fundacja Michalskich 249, ostatnia karta
 z podpisem S. B. Lindego

klasztorów skasowanych w Królestwie Polskim w 1819 r., musiały zawierać wiele egzemplarzy tego samego druku. Do zadań bibliotekarzy należały więc: wyodrębnienie i selekcja dubletów, które władze oświatowe zamierzały dawać szkołom wojewódzkim i seminariom duchownym.

Na wystawie zaprezentowano protokół przekazania Seminarium Generalnemu w Warszawie 5215 woluminów dubletów dzieł teologicznych (ryc. 3)²⁴. Na następnych kartach znajdują się szczegółowe spisy tych dzieł z podziałem na formaty bibliograficzne²⁵.

24 [Protokół przekazania Duplikatów Teologicznych z Biblioteki Publicznej do Seminarium Generalnego], Warszawa, dnia 18 Grudnia 1826, podpisali m.in.: X. Antoni Żółtowski Rektor i [S. B.] Linde, BUW, GRps., sygn. Akc. 3015, Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, IV, k. 186.

25 *Ibidem*, k. 187–228. Dokumenty te poddała przed laty wstępnej analizie B. WILEJSZYŚ, *Biblioteka Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Geneza i dzieje*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 38, 1979, s. 98–99.

Ryc. 3. [Protokół przekazania Duplikatów Teologicznych z Biblioteki Publicznej do Seminarium Generalnego], Warszawa, dnia 18 Grudnia 1826, podpisali m.in.: X. Antoni Żółtowski Rektor i [S. B.] Linde, BUW, GRps., sygn. Akc. 3015, Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, IV, k. 186.

Drugi dokument (ryc. 4) wymienia stan ilościowy Biblioteki Publicznej w chwili jej likwidacji²⁶. Posiadała wówczas 133 391 tomów, nie licząc zasobów Gabinetu Rycin i Gabinetu Numizmatycznego. Liczyła aż 4718 inkunabułów oraz 1799 rękopisów. Wśród pozostałych największe działy tworzyły książki historyczne – 17 734 i polonika – 17 705 tomów²⁷. Na przekazanie in-

26 *L'Etat materiel de la bibliotheque...* [około 1831], BUW, GRps., sygn. Akc. 3016, Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, VI, k. 173.

27 Pozostałe działy zawierały: Literatura piękna – 15 230, Teologia – 14 283, Nauki i sztuki – 14 212, Przewoznictwo – 5973, Niedawne przybytki [tj. nieopracowane] – 5852, Klasycy greccy i rzymscy – 5434, Czasopisma – 4227, Kolekcja Jana Chyliczkowskiego [zakupiona po 9 XI 1827] – 4035, Literatura Rosyjska – 1150 woluminów.

173 1H

L'Etat materiel de la bibliotheque est presente
dans le tableau suivant.

<i>Theologie</i>	14283
<i>Jurisprudence</i>	3973
<i>Sciences et Arts</i>	14212
<i>Belles lettres</i>	15290
<i>Histoire</i>	17734
<i>Journal, feuilles periodiques</i>	4227
<i>Litterature polonoise</i>	17705
<i>Litterature Russe</i>	1150
<i>Auteurs classiques grecs latins</i>	3434
<i>Ouvrages imprimes au Xe siecle</i>	4718
<i>Manuscrits</i>	1799
<i>Achete de Me Chyliczkowski Maitre des Requies</i>	4035
<i>Livres arrives récemment</i>	5852
<i>Ouvrages doubles</i>	21029
Total	133391 Volumes

[no. 1126]

Ryc. 4. *L'Etat materiel de la bibliotheque...* [około 1831], BUW, GRps., sygn. Akc. 3016, Akta Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące się Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, VI, k. 173

nym bibliotekom państwowym i kościelnym oraz ewentualne wymiany z bibliotekami prywatnymi (np. Biblioteką Puławską Czartoryskich) czekało 21 039 woluminów dubletów. Są to dane zbliżone do podawanych w literaturze²⁸, ważną nowością jest bardzo duża liczba druków XV-wiecznych. Dotychczas o bogactwie Biblioteki Publicznej (i pośrednio o zasobności przejętych księgozbiorów poklasztornych) świadczyła opinia Joachima Lelewela, przez krótki czas tutejszego bibliotekarza, który liczbę jej wczesnych druków, wydanych do roku 1536, szacował na przeszło 6 tys.²⁹

Z przyczyn organizacyjnych i ze względów konserwatorskich wystawa *Samuel Bogumił Linde w kręgu książki* mogła trwać tylko trzy dni, ale zainteresowanych odsyłamy do jej wersji internetowej na stronie www.buw.uw.edu.pl/.

28 Według sprawozdań w końcu 1831 r. w Bibliotece Publicznej było 133 368 tomów książek, Z. STRZY-ZEWSKA, *Konfiskaty*, s. 44.

29 J. LELEWEL, *Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozbrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtkie „Historia drukarni krakowskich” – tudzież „Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie” a przydany katalog inkunabułów polskich*, Wilno 1826, t. 2, s. 348.